

biografische schets ondanks alle speurzin die er uit spreekt wat vlak van toon. En de bijdrage van Ellinoor Bergvelt over verzamelen in het negentiende-eeuwse Amsterdam blinkt niet altijd uit door een heldere redeneertrant. Soms wordt de lezer daardoor op het verkeerde been gezet, zoals op bladzijde 36, waar mijns inziens een schijntegenstelling tussen nationaal gevoel en lokaal patriottisme wordt gecreëerd. Maar daar staat tegenover dat de auteur in nog geen 15 bladzijden tal van interessante kwesties aanroert en het verzamelen en tentoonstellen van kunst in een bredere context weet te plaatsen. Het eindoordeel kan dus niet anders dan positief zijn. *Levende meesters* is een prachtig lees- en plaatjesboek dat onze kennis over negentiende-eeuwse verzamelaars, het Amsterdamse kunstmilieu en de persoon van Carel Joseph Fodor aanzienlijk vergroot. Het boek is zo een passend eerbetoon aan de in mei 1995 overleden Dedalo Carasso, die zelf zo mooi over de schilderkunst en de negentiende eeuw kon schrijven.

Paul Knevel

J. Haafner, *De werken van Jacob Haafner*, II, J. A. de Moor, P. G. E. I. J. van der Velde, ed. (Werken uitgegeven door de Linschotenvereniging XCIV; Zutphen: Walburg pers, 1995, 376 blz., ISBN 90 6011 943 6).

Dit boek is het tweede deel van een heruitgave van het werk van Jacob Haafner en bevat de werken 'Reize te voet door het eiland Ceilon' (1810) en 'Reize naar Bengalen en terugreis naar Europa' (1822), samengesteld door de oudste zoon van Haafner. In de inleiding wordt ingegaan op de reacties op het werk van Haafner, die een fervent tegenstander was van het kolonialisme. In de eerste helft van de negentiende eeuw werd zijn werk zeer gewaardeerd, daarna raakte het meer op de achtergrond.

Het eerste verhaal speelt in 1783. Haafner was toen 29 jaar oud en het jaar daarvoor met zijn vriendin in Ceylon aangekomen. Reislustig als hij was, vatte hij het plan op om van Jaffnapatnam, gelegen in het noorden van Ceylon, door het binnenland naar Colombo te reizen. Met enkele Europese reisgenoten en met een aantal inlanders ving hij de reis aan. Haafner geeft een levendige beschrijving van de belevenissen van de groep en doet uitvoerig verslag van het landschap, de dorpen en de mensen die zij onderweg ontmoetten. Hij schrijft met veel sympathie over de plaatselijke bevolking, die Haafneren zijn reisgenoten meestal gastvrij ontvingen. Hij is lyrisch over de natuur van het oerwoud en vertelt in geuren en kleuren welke avonturen hij onderweg beleefde. Regelmatig ontsnapten zij ternauwernood aan wilde dieren als slangen en tijgers. Het lijkt een wonder dat de groep Colombo levend bereikte. De terugreis verliep minder voorspoedig: Haafners reisgenoot kwam om, hij zelf had het geluk een groep Singalezen tegen te komen waarmee hij kon meereizen naar zijn woonplaats.

Na terugkeer werd Haafner door zijn vriendin verlaten, waarop hij besloot Ceylon te verlaten. Het tweede verhaal, voorzien van de inleiding die de zoon van Haafner bij de uitgave uit 1822 schreef, gaat over zijn belevenissen op de reis naar en door de Bengalen. Hij geeft veel informatie over het land, de steden, de cultuur en de godsdienst en vertelt bovendien openhartig over zijn liefdesverdriet. Daarnaast laat Haafner zich zeer kritisch uit over met name het Engelse koloniale bewind.

Het boek is goed verzorgd en voorzien van enkele afbeeldingen. Naast de noten van de auteur, is het boek door De Moor en Van der Velde voorzien van een verklarende woordenlijst, een beknopt notenapparaat en een literatuurlijst. Na dit deel zal nog een deel worden uitgegeven, waarin onder meer de beschrijving van de terugreis naar Europa is opgenomen. Aangezien Haafner een vlotte pen had en het achttiende/negentiende-eeuwse taalgebruik goed is te

volgen, zal de belangstelling voor zijn werk door deze heruitgave waarschijnlijk weer toenemen.

Simone Wijna

Y. M. I. Greuter-Vreeburg, ed., *Deliberatiën van den Raad van State over het Burgerlijk Wetboek (1816), 6 juli 1818-31 augustus 1818* (Werken der Stichting tot uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlandse recht XXIV, Bronnen van de Nederlandse codificatie sinds 1798 VIII; Amhem: Stichting tot uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlandse recht, 1996, xxiv + 160 blz., f37,50, ISBN 90 800512 3 3).

Het proces van rechtscodificatie in Nederland is een boeiend fenomeen. Het heeft politieke, intellectuele en culturele aspecten. Gesystematiseerd recht in wetboeken neergelegd, geldend voor alle burgers betekende meer rechtsgelijkheid en rechtseenheid ten opzichte van de voorgaande tijd waarin het recht slechts lokaal of regionaal gold. De codificators dienden allerlei juridisch-dogmatische beslissingen te nemen om een rationele systematiek te bereiken. Wat moest, bij voorbeeld, met het subsidiair geldende Romeinse recht gebeuren? Zou men het Groningse bekleemrecht handhaven?

Over de directe totstandkoming van het Burgerlijk Wetboek (BW) van 1838 hebben tijdgenoten al bronnenuitgaven verzorgd (J. C. Voorduyn, e. a.). Dat er vóór het ontwerp-1820 al veel voorbereidend codificatie werk was verzet, bleef niet geheel onopgemerkt, maar van systematische bestudering van de archivalia der opeenvolgende codificatiecommissies sinds 1798 is geen sprake geweest. Mr. Henri Aa had zich voorgenomen er een proefschrift aan te wijden (bij prof. mr. L. J. van Apeldoorn te Amsterdam), maar zijn vroegtijdige dood in 1962 heeft dat voornemen verijdeld. Sindsdien is op zijn voorwerk voortgebouwd in een wetenschappelijk 'project' onder leiding van prof. mr. J. Th. de Smidt. De resultaten zijn neergelegd in enkele proefschriften en in een serie 'Bronnen van de Nederlandse codificatie sinds 1798' (BNC) waarvan het hier aangekondigde deel het achtste is.

De directe aanleiding tot het overleg in de Raad van State was de samenvoeging van het bevrijde Nederland met 'België', waar de Code civil (of Code Napoléon) geldend recht was. In Nederland had de Koning last gegeven een oorspronkelijk Nederlands wetboek te ontwerpen ter vervanging van diezelfde, pas sinds de inlijving geldende, Code (zie *BMGN*, CV (1989) 650). Het resultaat was een ontwerp-wetboek dat in 1816 aan een groep Zuidnederlandse juristen was voorgelegd. Zij waren over dat ontwerp, vervaardigd door prof. Kemper en de mrs. Reuvens en Bijleveld, niet erg te spreken. De vorst zette echter door en het zogenaamde ontwerp-Kemper voor een nieuw BW werd in de Raad van State besproken, dat wil zeggen: men delibereerde niet artikelsgewijs maar naar aanleiding van 'vraagpunten', 57 in totaal. De persoonlijke aantekeningen die Minister van Justitie, C. F. van Maanen er van hield, zijn de basis voor de editie van deze belangrijke beraadslagingen welke ertoe leidden dat Kemper het ontwerp-1816 omwerkte tot een nieuw concept-wetboek dat in 1820 aan de Staten-Generaal werd aangeboden.

Het is boeiende lectuur. Al direct komt een constitutionele complicatie naar voren. De 'Belg' Raoux stelde hardop de vraag waarom de Koning eigenmachtig had beslist dat niet de Code civil zou blijven gelden, zonder op dat prealabele punt eerst de Raad van State te horen! Aan de orde kwamen voorts vraagpunten zoals de meerderjarigheidsgrens, toelating van de echtscheiding (en onder welke condities), handhaving van de weeskamers, de verhouding tussen kerk en staat, enzovoort. De tekst is zorgvuldig uitgegeven, geannoteerd en van indices voorzien.